

P. SZALAY EMŐKE

A „BIBLIÁS ŐRÁLLÓ” I. RÁKÓCZI GYÖRGY FEJEDELEM ÚRASZTALI KANNÁI ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS GYŰLEKEZETEKNEK

„Mint egyházának feje is vallása szolgájának tekintette magát. Pedig nemcsak udvarában szerette a fényt és pompát, hanem a mennyit vallása megengedett, bevitt annyit annak egyházaiba is. S ezt a fényűzést csak az Úrasztalához szükséges edényekben engedte meg, s ilyenekkel, igen sokszor művészi kivitelű kelyhekkel és tányérokcal, ő és felesége gazdagon ellátták az egyházakat.” (Szilágyi 1893.)

A „bibliás őrálló fejedelem” és buzgón vallásos felesége Lorántffy Zsuzsanna számos református gyülekezetet ajándékozott meg úrasztali edényekkel, terítőkkel. Gazdag adományaik közül az alábbiakban az úrvacsorai kannák egyik csoportját szeretném bemutatni, évszázados sorsukat nyomon követni. Ezen kannák jelentőségét a fejedelmi adományozáson túl az is növeli, hogy mint ötvösművek feltehetően a kolozsvári ötvösség kevésbé ismert emlékei közé tartoznak.

REFORMÁTUS EGYHÁZMŰVÉSZETI KUTATÁSOK

A liturgikus tárgyak az egyházművészet címszó alá tartoznak, így a református egyház szertartási edényei a református egyházművészetbe foglalhatók.

A 20. század elején még általános volt az a vélemény, hogy református egyházművészetről nem lehet beszélni. 1934-ben Csikesz Sándor szervezte és bonyolította le Budapesten az első és napjainkig egyetlen Országos Református Kiállítást, amely megváltoztatta az előbb említett vélekedést és ráirányította a figyelmet a református egyházművészetre és műemlékvédelemre.

Az ötvösműveknek, ónedényeknek, úrasztali terítőknek olyan bősége került kiállításra, amely révén teret nyert a református egyházművészet fogalma (Fekete 2000: 10).

A meginduló kutatásokban elsőként Palotay Gertrúd nevét kell említeni, aki a református templomok úrasztali terítőivel foglalkozott.¹ Majd csak a II. világháború után jelentek meg további nagyobb lélegzetű tanulmányok. Mihalik Sándor a harangvirág kelyhekkel foglalkozott (Mihalik S. 1959a, 1959b). Az ónedények kutatásában Weiner Mihályné közölt tanulmányokat református egyházi edényekről (Weiner 1971).

Az 1970-es években kezdődik Takács Béla munkássága, aki a Tiszáninneni, majd a Tiszántúli Református Egyházkerület múzeumát szervezte meg, indította el. Tudományos téren a református egyházművészet minden területével foglalkozott (Dankó 1999). B. Bobrovsky Ida az alföldi mezővárosok iparművészetének kutatása során a kecskeméti és nagykőrösi ötvösségről csak a református gyülekezetek emlékműve alapján alkotott képet (Bobrovsky 1980). A több mint 200 éves múlttal rendelkező debreceni ötvöscéh műveit, amely a 17. században összekötő kapcsot jelentett Kassa és Kolozsvár között, szinte kizárólag a református gyülekezetekben fennmaradt edények őrzik (Szalay 2001).²

1995-ben elindult a református egyházművészet tervszerű felmérése Kárpátalján, amelynek eredménye a Református Egyházak/Egyház Javainak Tára c. könyvsorozat. Kárpátalja, a Délvidék- Szlovéniai, Horvátországi, Felsőőrsgégi, Szerbiai – és a Szlovákiai Református Egyház teljes anyaga megjelent. Jelenleg a Tiszántúli Református Egyházkerületben végezzük a kutatást.³ Időközben elkészült a Tiszáninneni Református Egyházkerület edényanyagának felmérése.⁴ Közben tudományos feldolgozó munkák is készültek.⁵ 2000–2018 között 41 kötet jelent meg sorozatunkban. Másfél évtizede Erdélyben is megindult a tervszerű felmérés.⁶

ÚRVACSORA

A református egyház a Szentírásban csak két szentség létét, a keresztség és az úrvacsora szentségét látja igeileg megalapozottnak, mert Jézus ezekhez fűzött ígéretet és ezeknek van látható jele (Fekete 2013).

1 Összefoglaló tanulmánya: Palotay 1942.

2 Az egyházi emlékművek jelentőségét mutatja, hogy a kutatás során a református gyülekezetekben feltárt művek alapján az addig ismert 70 körüli debreceni edényszámot sikerült 300-ra emelni.

3 A kutatásokat többnyire OTKA támogatással végeztük, végeztem. OTKA 34.347, 68.849, 74.247, 81.584, 109.852, NKFI 116.131 sz. pályázati támogatás. Kutatócsoportunk tagjai: Felhősné Császár Sarolta, Szabóné Hegedűs Gyöngyi, Balla Terézia, Ormosi Viktória, Ósz Attila, Szakács György.

4 Lásd a felsorolást az irodalomjegyzékben.

5 Lásd a jegyzékben. P. Szalay munkái.

6 A 91.032, 109.852, 116.131 sz. OTKA kutatásokban Kovács Mária Márta, Tamás-Horváth Iringó, Ósz Előd és Tóth Levente is részt vett a Erdélyben már szintén megindult Buzogány Dezső által vezetett, folyamatban lévő kutatok mellett.

A 16. században a reformátorok nem értettek egyet abban a tekintetben, hogy az úrvacsora osztás ígét miként kell értelmezni. Kálvin János szerint az úrvacsorában csak kenyér és bor adatik, de aki azokat igaz hittel veszi, az egyszersmind lelki szájával (*spiritualiter*) Krisztus testét és vérének veszi magához. Az úrvacsora: „*unio mistica cum Christo*”, azaz **titokzatos közösség Krisztussal**.

A magyar reformátusok is igyekeztek értelmezni a szent ígéket. Legteljesebben az 1567-es debrecen-egervölgyi zsinatban fogalmazták meg és itt írták elő az úrvacsora-osztás liturgikus rendjét: „Az úrvacsorát pedig így szolgáltassa: könyörögve és a kenyeret a könyörgés után kezébe véve, a Krisztus és az apostolok példája szerint mondja el az Igék alakját (a szereztetés ígét, melyek az úrvacsora alakjához tartoznak) és aztán a kenyeret és a poharat ossza ki ugyanaz a lelkipásztor.” (Kiss Á. 1881: 569.)

ÚRVACSORAOSZTÁS

A református úrvacsoraosztás évszázadokon át csak a nagyobb ünnepeken volt része az istentiszteletnek – ezek a sátoros ünnepek, karácsony, húsvét, pünkösd –, valamint új év, új kenyér és új bor ünnepe.

Az úrvacsora kiszolgáltatása az istentisztelet keretében történik. Az igehirdetés és az úrvacsorai szolgálat egyforma fontosságú, az úrasztala és az Ige fontosságát kiemelő szószék alkotja a szakrális tér központját. A szertartás során a terítőkkal illő módon letakart úrasztalára helyezték az igehirdetés eszközeit – a Bibliát – és a szentségek klenódiumait.

Az úrvacsora előkészítése során az erre az alkalomra sült kenyeret a lelkész szeleteli fel. Az ujjnyi hosszúra vágott szeleteket tálcára vagy abroszra téve helyezi az úrasztalára. Az úrvacsora osztásakor az előkészített szeletekből tesz a kenyérosztó tányérra, majd az úrasztalát körülálló híveknek egy-egy letört darabot nyújt. A Krisztus testét jelképező kenyérdarab átadása után az úrvacsorázók a két szín alatti áldozásnak megfelelően részesülnek a Krisztus vérének jelképező borból (Tenke 1990: 120). (1. kép)

A REFORMÁTUS ÚRVACSORA LITURGIKUS EDÉNYEI

A református egyház szertartási edényeire nem vonatkoznak szigorú előírások, így évszázadokon át minden olyan tárgy bekerülhetett az ún. klenódiumok közé, amelyeket a hívek megfelelőnek és méltónak éreztek a szent célokra.⁷ A református templomok edénykészletében elsősorban asztali edények találhatók, amelyek saját korukban mindennapi

⁷ Rövid áttekintést ad az úrvacsoráról és a klenódiumokról: Benedek 1971: 68–69, legutóbb Szalay 2019a.

használatúak voltak, vagy díszedényként, értéként funkcionáltak. A világi edények az évszázadok során elkoptak, megsemmisültek, a gyülekezetekben viszont fennmaradtak, így különösen a kis falusi református templomokban évszázados kincsek rejtőznek napjainkban is.

Ezeket a tálakat, poharakat úrvacsoraosztás alkalmával a gyülekezetek a mai napig eredeti funkciójukban használják. A hívek nem válnak meg tőlük, nem szívesen adják még az egyházművészeti múzeumokba letétbe sem, csak az adott helyszínen lehet tanulmányozni őket.

A debrecen-egervölgyi zsinat röviden foglalkozik a sákramentumokkal: „...minden körülmények, a sákramentumok és tanítás tiszte körül, szabadok a választottaknak, csak tisztességesen, épületesen és botrány nélkül történjenek” (Kiss Á. 1881: 198).

Ezen alig meghatározott körülírás értelmében a gyülekezetek, a hívek mindig méltó módon igyekeztek felszerelni templomukat. A református liturgikus edények nagyobb része nemesfém-ből, ezüsből készült. Az egyes gyülekezetek a 16. század második felében, a 17. század elején igyekeztek a szükséges edényekkel felszerelni egyházukat. Ez a magyarázata annak, hogy számos e korbéli ezüst edényt őriznek a gyülekezetek. A magyar őrvösség történetében a 16., de különösen a 17. század volt a műesség fénykora. Az ország három részre szakadt állapota ellenére jelentős számú őtvöscéh működött. Radvánszky Béla a 16–17. századi főúri családok irattárának bemutatása során 1891-ban írta: „Őtvöseink nem szenvedtek hiányt megrendelésekben: leltárainkból tudjuk, hogy majd mindenik család mily sok ezüst edénnyel rendelkezett, mely többnyire itthon készült: Mindezen kedvező körülmények dacára aránylag roppant kevés azon díszes edények száma, mely korunkra visszamaradt. A pusztulást két okra vezetem vissza, egyike ezeknek azon rossz szokás, hogy a régi időkben is szívesen cserélték a régi szép ezüst műveket kevésbé díszes új forma edényekért. Ezen pusztításban továbbá hatalmasan közreműködött azon másik szerencsétlen gondolat is, hogy ha az egyes fegyvert fogott főúrnak javait lefoglalták: annak arany és ezüst műveit pénzzé verették.” (Radvánszky 1986: 131–132; legutóbb Kiss E. foglalkozik ezzel 2008: 99–100.) De az alacsonyabb társadalmi rétegek, a középnemesség, kismemesség, városi, mezővárosi polgárok is igyekeztek ezüstműüket birtokolni, amelyek ugyan nem vetekedtek a főúri kincsestárak remekeivel, de képviselték koruk jellegzetességeit. Sajnos legnagyobb részük szintén eltűnt a történelem során. Szinte csak azok maradtak meg, amelyeket egyházi használatra szántak. A tárgyak minden korban magukon viselik a művészeti stílusok jegyeit, ezért az iparművészeti és népművészeti kutatások szempontjából felbecsülhetetlen jelentőségűek.

Úrvacsorai tálak és kelyhek • Az úrvacsoraosztás liturgikus tárgyai a kenyérosztó tál, az úrasztali borospohár és az úrvacsorai kanna.

A kenyérosztó tál vagy tányér kiemelt jelentőségű az úrvacsoraosztásban. A református egyház szertartási tárgyai között a katolikus egyházban használt kisméretű patena mellett a nagyobb asztali tál és tányér kenyérosztó tál funkciót tölt be, legnagyobb részük ezüsből készült őtvösmű.⁸

Az úrasztali borospoharakra vonatkozóan a debrecen-egervölgyi zsinat rendelkezik a következőképpen: „Az írás ivó eszközzel vagy pohárról emlékezik. Tehát mindennemű edényeket, akár üveg, akár fa, vagy arany, ezüst és cserép legyenek, vagy rézből és bármiféle ércből készültek, elfogadunk, csak a visszaélés, fényűzés, babona és botrány legyenek eltávoztatva.” (Kiss Á. 1881: 152.)

8 Az úrvacsorai tányérokra legutóbb P. Szalay 2019d.

Ebből következik, hogy igen változatos formavilágot mutatnak ezek az edények. 15. századi katolikus misekelyhek mellett 16–17. században a kor legkedveltebb pohártípusai maradtak fenn, a karimás, cápás, gyapjas poharak mellett a tiszántúli részeken a legelterjedtebb reprezentatív forma az ún. talpas pohár volt. A 17. században a különféle reneszánsz kelyhek is megjelennek a templomi edények között. (Ismeretetésük: Szalay 2017, 2018b, 2019a.)

Úrvacsorai bortartó edények • Mivel az úrvacsora osztás során minden úrvacsorázó részeseül a Krisztus vérére utaló borból, az úrasztali borospoharak mellett nagyobb borosedényekre volt szükség, így kaptak helyet az úrasztalán az ún. úrvacsorai boroskannák. Míg a kenyérszító tálak és az úrasztali borospoharak szinte kivétel nélkül ezüstművek voltak, az úrvacsorai kannák méretüknél fogva nagyobb értéket képviseltek, így az előbbi edényekkel szemben nem minden gyülekezet és adományozó tudta megtisztelni velük egyházát. A hívek ritkán adományoztak ezüst úrvacsorai boroskannákat templomaiknak.

Ezek az edények az úrasztalán álltak, az úrvacsora osztás során ebből töltöttek bort a kelyhekbe. A református gyülekezetekben a 17–18. századtól kezdődően általánosak az önből készült kannák voltak. A Kárpát medencében az ónedény állomány legnagyobb részét jelenleg is a református és evangélikus gyülekezetekben őrzött úrasztali edények – tálak és kannák – alkotják.⁹

A templomi használatú ezüstkannák a magyar ötvösség legjelentősebb darabjai. Az általunk kutatót területeken néhány gyülekezet őriz ezüst kannát. Kárpátalján 106 gyülekezetben 1, a felvidéki 250 gyülekezetben 6, a Tiszáninneni Egyházkerület 330 gyülekezetében 5 ezüstkannát őriznek. A Szatmári Egyházmegye 75 gyülekezetében 2 ezüstkanna maradt fenn.

A kannák művészettörténeti jelentőségét mutatja, hogy az Alföldön Tar Illés ötvös kannája a korábban nem ismert kecskeméti ötvösség legjelentősebb darabja (Bobrovsky 1980: 33–34).

A magyar ötvösművészet egyik legkiemelkedőbb tárgycsoportját a híres debreceni oszlopos kannák alkotják, amelyek szintén egyházi célokra készültek, hét példány a debreceni gyülekezetek, a nyolcadik a legnagyobb hajdúváros, Bősörmény úrasztalát díszítette (Bobrovsky 1980: 65–68, Szalay 2001).

A buzgó református I. Rákóczi György fejedelem az egyház nagy patrónusa volt. Nem véletlen tehát, hogy birtokain több gyülekezetnek is adományozott úrasztali edényeket, tálakat, kelyheket, kannákat. A fejedelem felesége Lorántffy Zsuzsanna úrihímezéses terítőkkal díszítette a templomokat. Ismereteink szerint Ónodra, Mádra, Tolcsvára és Sátoraljaújhelyre is ajándékozott ezüstkannát.¹⁰ Az alábbiakban ezen úrasztali edények készítési helyének és idejének meghatározását kíséreltem meg.¹¹

9 Lásd pl. Kárpátalját, ahol a 100 körüli református gyülekezetben 113 ónkannát és 90 óntálat őriznek (Szalay 2004).

10 Legutóbbi említésük Mikó: 2011: 171. „Maga az erdélyi fejedelem is adományozott boroskannákat a felső-tiszavidéki gyülekezetek, a sátoraljaújhelyiek, a mádiak vagy a talcsvaiak számára. Ezek a német reneszánsz, párhuzamos oldalú és alul erősen domborodó talpú, karéjos kannákat utánozták, ornamentális eszköztáruk pedig a rollwerkből származott.”

11 A továbbiak során a szövegben váltakozik a kanna és a kupa megnevezés, mindkettő fedeles, füles edény, a méretükben lehet különbség, a kanna magasabb. A szakirodalomban sem következetes a két név használata.

Az itt történt adományozásról az első adatok 1636 őszéről ismertek. Lorántffy Zsuzsanna és a fejedelem sűrűn váltott leveleket, amelyekben mindenről értesíteték egymást. Ennek köszönhetőek az első adatok az ajándékozott edényekről. Lorántffy Zsuzsanna 1636. nov. 24-én írja a férjének: „Az kannákat is meg hozták, át is attam nagy uramnak, az hova illendő adja ki ő kegyelme.” (Szilágyi 1875: LIV. 49.)

A fejedelem három nap múlva 1636. nov. 27-én válaszol felesége levelére: „Az kannákat tudja Tolnai uram, mint kell elosztani.” (Szilágyi 1875: LVI. 48.)¹²

Mindkét levélben általánosságban történik említés az edényekre és az elosztással kapcsolatban egyaránt.

A következő adatot Miskolczi Csulyak István zempléni esperes Olaszlisztkáról 1636. dec. 19-én írt levelében találjuk, aki köszöni az Őreg Graduált, amelyet a fejedelem több gyülekezetnek megküldött, valamint a birtokain lévő jelentősebb eklézsiáknak adományozott aranyozott ezüst, díszes úrvacsorai kupákat. „Midőn az nagyságod jószágában való néhány Ecclesiáját ezüst de meg aranyozott és virágos kupákkal is meg ajándékozta hogy az Urnak asztalát és Úr vacsorát...”¹³

Sajnálatos, hogy az esperes sem jegyezte fel, hogy hova kerültek az ezüst kupák, így továbbra is csupán feltételezéseink lehetnek arról, hogy az általunk ismert edényekről szólnak a források. Ami bizonyos, hogy egynél több tárgyról lehet szó, mivel mindkét fejedelmi levélben és Miskolci Csulyak köszönő levelében is többes számot használnak a levélírók.

Az ónodi kanna • A református egyházközségek történetéről az egyházlátogatási jegyzőkönyvekben, az ún. visitatiokat megőrkítő forrásokban kereshetünk adatokat. Ezekben a jegyzőkönyvekben az egyházak ingó és ingatlan javait írták össze, így rövid felsorolás erejéig belekerültek a klenódiumpok is. A Zempléni Egyházmegyében lévő gyülekezetek jegyzőkönyvei közül már 1629-től kezdődően maradtak fenn. Sajnálatos módon 1636 után, a 1671-ig tartó kötetekben Tolcsva és Sátoraljaújhely szerepel, de az edényekről nem kerül elő említés. Ekkor még általában a gyülekezetekben történt eseményeket sorolják fel, klenódiumpokról nem szólnak. Több mint egy évszázaddal később az 1757-as borsod-gömöri vizitációs jegyzőkönyvben viszont szerepel az ónodi kanna:

„Vagyon egy ezüst, kívül aranias, hasábos fedeles kanna, amelynek hasábjai fele sima, fele hólyagos. A fedele alatt ez az írás: LUC. 20. HOC POCULUM EST NOVUM TESTAMENTUM IN SANGUINE MEO, QUI PRO VOBIS EFFUNDITUR. A hasábjainak egyikében ez az írás: NON VOLENTIS, NE QUE CURRENTIS, SED MISERENTIS EST DEI. Ez alatt a fejedelem címere, cum scriptione: GEOR: D: G: PRI: TRAN: PAR: REG: HUN: D. est SI. CO. A füle alatt ez: POCULUM BENEDICTIONIS CUI BENEDICIMUS, NONNE COMMUNO SANGUINIS CHRISTI EST 1. COR, 15. 16.” (Dienes szerk. 2001: 119.) Fordítása: „Luc. 20. E pohár újszövetség az én véremlében, mely tiérettetek kiöntetik. Nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené. Róma 9,16 [I. Rákóczi György jelmondata.] Ígyatok ebből mindnyájan. Máté 26 : 27. Georgius Dei Gratia Princeps Transylvaniae. Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes. A hálaadásnak pohara, melyet megáldunk, nem a Krisztus vérével való közösségünk-e? I. Kor. 15. 16.” (Fordítás: Dienes Dénes).

A templom birtokában ekkor volt egy fedeles kehely is, amelyről a jegyzőkönyv a következőket örökítette meg: „Vagyon egy hólyagos talpas fedeles ezüst pohár,

¹² Tolnai Rákóczi udvari papja volt ebben az időben.

¹³ Jelzet: Kgg. I. 1. 280–282. fol. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei.

kívül-belül aranyos. A talpa alatt ez az írás: DEO DICTUM PRIN. TRAN. G. RAKOTZI IN USUM ECCLESIAE Dni 1634.” Fordítás: „Istennek ajánlotta Rákóczi György Erdély fejedelme az Eklézsia használatára.” (Dienes szerk. 2001: 119.)

A kannával szemben, amelyen nincs évszám, a pohár ajándékozási évszáma 1634. Nem tudjuk, hogy a kannára is vonatkozott-e ez a dátum. Jelenleg egyik edény sem található az ónodi klenódiумok között.

Viszont őriznek egy 17. századi formára készült fedeles poharat, amelyen a következő felírat olvasható: „Rákóczi György fejedelem serlegeit, amelyeket az ónodi helvét hitvallású protestáns egyház másfél évszázadon át hűségesen őrzött ezen egyház Gróf Andrassy Manónak az 1881-ik évben eladván ettől emlék gyanánt e serleget kapta” (P. Szalay 2015: 118. 2. sz. 131. kép).

A vizitációs jegyzőkönyv adatai szerint az ónodi egyházban a fent idézett, Rákóczi által adományozott kehely mellett további hat kelyhet sorolnak fel az összeírásban. Leírásaik alapján egyik sem azonosítható a fejedelem által adományozott, az 1881-es megemlékezésben serlegként említett másik edénnyel, mivel mind felírral ellátott. Így esetleg felvethető, hogy a leírás tévesen jelölte meg a két edényt fedeles kehelyként, talán egy serleg mellett egy kupáról szól a feljegyzés.

A következő ide kapcsolható adat szerint az 1884-es nagy ötvösmű kiállításon szerepelt egy fedeles kupa, amelynek tulajdonosaként gr. Andrassy Manót említik. Leírása: „Fedeles kupa. Ezüst aranyozva. Öntött, vésett és vert munka. Teste, talpa és födele hat-szor tagolt. Talpán és fedelén czápás alapon cartuchoos díszítés: testén hermák, azok között lombdíszítés. Hajlott fülén női herma. Testén Rákóczi czimere egyesítve Erdélyével. Felső peremén latinul bibliai mondások. Magassága 0.26. átmérője: 0,13.”¹⁴

Ez a rövid leírás olyan jellegzetességeket sorol elő, amelyek a jelenleg általunk ismert mádi, tolcsvai és sátoraljaujhelyi kupákon is láthatók, összevetve a két forrás egyező adatait, elképzelhető, hogy ugyanarról a tárgyról van szó. Esetleges megerősítést jelenthet, hogy az 1884-es kiállításon szerepelt egy Andrassy Manó által kiállított pohár, amelyhez megjegyezték, hogy egykor az ónodi egyház tulajdona volt.¹⁵ Ez is alátámaszthatja az Andrassy Manó által tulajdonolt kanna ónodi eredetét.

A továbbiakban viszont két egymásnak ellentmondó adat áll rendelkezésünkre. 1905-ben Mihalik a mádi kanna ismertetése során kitért arra, hogy az ónodi kanna külföldre került (Mihalik J. 1905: 47–48).¹⁶ Ugyanezt írta Visegrádi is pár évvel később.¹⁷ Ezzel szemben áll Kőszeghy adata, aki az 1884-es katalógusra hivatkozva a következőket jegyzi fel egy szintén Andrassy Manó gyűjteményében nyilvántartott kannáról: „Fedeles kupa testén Rákóczi címere egyesítve Erdélyével. M-26 cm.” (Kőszeghy 1934: 168. 993. jelzés.)

14 1884. IV. terem harmadik szekrény 61. o. 53. sz. leírás.

15 1884. IV. terem harmadik szerény 62. o. 39. sz. leírás Gr. Andrassy Manó gyűjteményéből a 15–16. századi műtárgyak, asztali edények között 38 db pohara és kupája szerepel, ez utóbbiak száma 12 volt. A poharak zöme a 17. század legkedveltebb edényformája ún. talpas pohár volt.

16 „...az évek előtt vétel útján néhai Andrassy Manó gróf gyűjteményébe került. Sajnos, ezt az ereklyeszámba menő ötvösművet is utolérte az a szomorú végzet, melynek oly számos műkincsünk osztályrészese: a külföldre vándorolt s most, a hazai művészettörténet érzékeny veszteségére, valamelyik német Krözusnak a gyűjteményét gazdagítja, a helyett, hogy méltó helyén, a M. Nemzeti Múzeumban volna.”

17 Visegrádi említése: „I. Rákóczi Györgytől adományozott fedeles kannának birtokában volt még pár évvel ezelőtt az ónodi ref. egyház is, amely kanna azonban vétel útján Andrassy Manó gróf gyűjteményébe, innét pedig külföldre került. Mint fent említettük ugyanilyen edény birtokában van a tolcsvai ref. egyház is.” (Visegrádi 1911: 12.)

A két rövid leírás összecseng, azonos a megadott magasság is. Felmerül az előbbi ismertetésre hivatkozva, hol volt a kupa őrzési helye az 1930-as években? Ha külföldre került, Kőszeghnél korábbi adatai alapján szerepelt Andrassy Manó tulajdonosként, aki már évtizedekkel korábban elhunyt.

Bunta az 1942-es erdélyi művészeti kiállítással kapcsolatban arról ír, hogy a párizsi Cluny Múzeum kölcsönzött tárgyakat, amelyek között egy fedeles serleg felirata Rákóczi Györgyre utal. A kehely évszáma 1634, amely megegyezik a fentebb említett, esetlegesen Andrassy Manónak eladott kehely évszámával, tehát feltételezhetjük, hogy ez az ónodi egyház egyik, Rákóczi által adományozott edénye (Bunta 2001: 172). Sajnos a kannáról egyelőre nincs több adatunk.

Visszatérve a kanna történetére, az előbbieik alapján felvetjük azt a lehetőséget, hogy az ónodi kanna egyike lehet azon edényeknek, amelyek ajándékozása 1636 őszén történhetett.

A következő kérdés, hol készülhetett? Mivel a kannák feltehetően Erdélyből érkeztek, biztosra vehetjük, hogy ottani ötvösök munkái. Így természetesen Kolozsvár jöhet szóba, mint készítési hely, mivel Rákóczi György foglalkoztatta a város ötvöseit. Kolozsvári készítését már Mihalik említette, majd Visegrádi is vélelmezte. Kőszeghy HA mesterjegy alatt közli ezt a kupát, a kolozsvári Andreas Hunyadit nevesítve, akiről 1628–1633 között ismert adatokat, I. Rákóczi Györgynek dolgozik – írja (Kőszeghy 1934: 168. 994. sz. jelzés).

Bunta leírása szerint az ezen mesternek tulajdonított, a Farkas utcai református templomban lévő hatoldalú kanna teljesen eltérő formát mutat. Gótikus, lábakon álló, lilimos pártával a talpán, derekán és száján, de díszítésében a gótikus formai és díszítő motívumok mellett már reneszánsz stíluselemek is megjelennek. Mindezek alapján a Farkas utcai kanna készítési idejét a 17. század első két évtizedére teszi. (Bunta 2001: 108–109.)

Az ónodi kanna viszont bizonyosan később készült, mert a feliratban Rákóczi, mint fejedelem szerepel, tehát mindenképpen 1630 utáni. Bunta azt jegyzi meg az ónodi kannáról, amit már Visegrádi említ, hogy némileg eltér a később ismertetendő mádi, tolcsvai és sátoraljaújhelyi példánytól.¹⁸ (2. kép)

A mádi kanna • A következő bemutatandó kanna a mádi gyülekezeté, részletes leírását legutóbb Tamás Edit közölte (Tamás 2015: 193; első leírás Mihalik J. 1905: 48–49). Vésett díszítése a hosszú, többször tagolt felirat mellett két címer, Erdély és Rákóczi címere. A kannát a gyülekezet 1910-ben eladta a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Az árából parókiát építettek, valamint megkapták a másolatát, amelyet jelenleg is őriznek és használnak. (Kolba 2004: 150. sz.; Magyar Nemzeti Múzeum ltsz.: 1910: 115.) A kanna történetét a következőképpen örökölte meg Visegrádi.¹⁹

18 Bunta a Cluny Múzeum fedeles serlegét említi először, a későbbiekben pedig a tárgyat kannának nevezve az ónodi egyház edényével azonosítja, feltehetően összekeverve a két formát, amelyeket már az 1881-es feljegyzésben is félreértve írtak le, ott fordítva a kannát is serlegnek nevezik. Köszönöm a képet a Somogyi Könyvtárnak.

19 „Az edényt 1910. jún. havában Link István és Társa wieni régiségkereskedő cég vette meg az egyháztól 9000 k-ért. Kötelezve magát, hogy az edények teljes hasonmását fogja elkészíteni az egyház részére, ami meg is történt s ennek elkészülte után a Nemzeti Múzeumnak jogában áll azt az említett összegért visszaváltani. Mindezekről a legnagyobb készséggel értesített Pálóczi József mádi ref. lelkész úr. A kupa azóta a M. N. Múzeum birtokába került.” (Visegrádi: 1911: 1. f. 12. jegyzet.)

A kanna felirata: „GEOR: RAKO: D: G: PRIN: TRAN: PAR: REG: HUN: D. DE. SIC. COMES. Felette: BIBITE : EX: HOC : OMNES : MATTH. XXVII: Alatta: NON VOLENTIS, SE: D MISERENTIS : EST DEI. ROM: IX. A kupa szája körül: HOC POCULUM EST NOVUM TESTAMENTUM IN SANGUINE MEO, QUI PRO VOBIS EFFUNDITUR. LUCAE. XXII.. Füle alatt: POCULUM BENEDICTIONIS CUI BENEDICIMUS, NONNE COMMUNO SANGUINIS CHRISTI EST 1. COR, XV. 16. K.” Fordítása: „Rákóczi György Erdély fejedelme Magyarország részeinek ura a székelyek ispánja. Igyatok ebből mindnyájan Máté 26. Nem az akaróké, hanem akik rászorulnak azé az Úr Róm. 8. Ez a kehely az új szövetség az én vérem által., amely tiértetek kiontatik. Luk. 22. Az üdvözülés kelyhe, melyet dicsőítünk Krisztus vérének közössége Cor. XV. 16.” (Ford. Dienes Dénes). (Tamás 2015: 193.) (3. kép)

A tolcsvai kanna • Díszítése teljesen megegyezik a mádi kannáéval, felirata is azonos, csupán a szöveg egyes bibliai igéinek hossza, sorrendje és elhelyezése más (Tamás 2015: 195). Eltérés a címerben van, itt ugyanis csak a fejedelmi Rákóczi címer szerepel. A kanna jelentőségét emeli, hogy évszámmal ellátott – 1637. Jelenleg a Sárospataki Egyházkerület Múzeumában őrzik.

Felirata az egyik cápázott mezőben: „BIBITE : EX: HOC : OMNES : MATTH. XX. NON VOLENTIS NEQUE CURENTIS SED MISERENTIS DEI ROM. VI. II. P. Másik mező felirata: „GEOR: RAK: D: G: PRIN: TRAN: PAR: REG: HUN: DE. SIC. COMES. 1637. Szája alatt: HOC POCULUM EST NOVUM TESTAMENTUM IN SANGUINE MEO, QUI PRO VOBIS EFFUNDITUR. LUCAE. XXII.. II. V. XX. Talpa felett: POCULUM BENEDICTIONIS CUI BENEDICIMUS, NONNE COMMUNO SANGUINIS CHRISTI EST 1. COR, XV. 16.” Fordítása: „Igyatok ebből mindnyájan Máté 20. Nem az akaróké és nem a törekedőké, hanem a rászorulóké Isten kegyelme. Róm. 6. 2. „Rákóczi György Erdély fejedelme Magyarország részeinek ura, a székelyek ispánja. Az üdvösség kelyhe, amelyet dicsőítünk Krisztus vérének közössége I. Kor. XV.” (Ford. Dienes Dénes).

A kannák összevetéséből kitűnik, hogy a jelenleg ismert mádi és tolcsvai kanna szinte teljesen megegyezik nemcsak formailag, de a díszítés különböző részeiben is. Visszaulva Lorántffy Zsuzsanna és a fejedelem levelezésére 1636 novemberében, majd Miskolci Csulak esperes 1636 decemberi köszönő levelére felmerül, hogy a tolcsvai kanna 1637-es évszáma hogyan illeszkedik ehhez a dátumhoz. Ha már 1636 novemberében megérkeztek a kannák Sárospatakra, és közöttük volt a tolcsvai is, akkor hogyan szerepel rajta a következő év? Ha viszont későbbi időpontban készült, akkor mely edények érkezhettek 1636 őszén? Talán volt egy későbbi adományozás is? (4a-f. képek)

A sátoraljaújhelyi kanna • A felsorolt hegyaljai mezővárosoknak ajándékozott kannák közül ez az egyetlen, amely mai napig egyházi használatban van, úrasztali boroskannaként szolgál. Elsőként Mihalik József ismertette (Mihalik J. 1905: 38–50. 48. ábra), majd 1911-ben Visegrádi.²⁰ Az előbbiekkal ellentétben erről a kannáról saját korában már történik említés:

„Az mely kannát kegyelmes uram az Újhelyiek sz. gyülekezetének ajánlottanak vala az Nagyságod nevével, nem vehetni semmi hasznát, mert talám öt helyen is csurog. Ide

20 „6. sz. Fedeles aranyozott ezüstkanna. 6. ábra. Ugyanilyen edényt adományozott I. Rákóczi György a mádi ref. egyháznak, s minthogy ezt a templom tulajdonában volt másik ötvösművel együtt, Mihalik József már tüzetesen leírta, a jelenleginek részletes leírását itt mellőzzük s csupán az I. Rákóczi Györgytől adományozott fedeles kannák felsorolása és némi különbségek feltüntetése után az egyházi edények készítése idejének és helyének megállapítására terjeszkedünk ki.” (Visegrádi: 1911: 12.)

Patakra hozzám hozták, az ötvössel megláttattam ha könnyen való igazítás lehetne benne, de azt mondja, hogy ha fódózni kezdik meg kell melegíteni, és az aranyában nem sok marad meg az igen káros volna. Hanem én úgy tudom kegyelmes Uram, hogy azokat az kannákat fizetésért csinálták az kolosvári ötvösök, tudjuk ki mit csinált közülök. Azért Filstis uram kezéhez kellene talán küldeni, hogy ugyanazon ötvös eppiténé meg az ki csinálta. En mindazonáltal ahoz tartom magamat, az mit Nagyságod parancsol felőle. Istennek neve legyen áldott mi még békével vagyunk, csak ű szent felsége ezután is áldjon meg bennünket. Legyen az Ur Isten Nagyságoddal és az Nagyságod kedvesivel. Írtam SárosPatakon 9. Junii. Anno 1637.” (*Protestáns Egyházi és Iskolai Lap.* 1875: 972.)

A levél alapján két feltevést fogalmazhatunk meg: Ez a kanna csak 1637-ben érkezett Sátoraljaúj helyre, tehát vélhetjük, hogy nem volt az 1636-os adományok között. Másik felvetés, hogy használat közben derült ki, hogy folyik a kanna, ezért történik említés csak 1637 nyarán róla. Ha az edény 1636 novemberében érkezett, úrvacsoraosztás csak néhány alkalommal lehetett, karácsonykor, újévkor, húsvétkor és esetleg pünkösdkor. Hibája csak használat közben tűnhetett elő. Jelen ismereteink szerint nem lehet eldönteni, melyik felvetés felel meg a valóságnak.

A kanna felirata: az egyik cápás mezőben: „BIBITE : EX : HOC : OMNES : MATTH. XXVII: Erdély és rajta a Rákóczi címer, körirata: „GEOR: RAKO: D: G: PRIN: TRAN: PAR: REG: HU: DE. S. COMES. A címer alatt: „NON VOLENTIS NEQUE CURRENTIS SED MISERENTIS EST DEI ROM. IX. A kanna szája alatt: HOC POCULUM EST NOVUM TESTAMENTUM IN SANGUINE MEO, QUI PRO VOBIS EFFUNDITUR. A LUCAE. XX. Talpa felett; POCULUM BENEDICTIONIS CUI BENEDICIMUS, NONNE COMMUNO SANGUINIS CHRISTI EST 1. COR, X. 16.” Fordítása: „Igyatok ebből mindnyájan Máté 26. 27. Címer körirata: Rákóczi György Erdély fejedelme Magyarország Réseinek ura. Nem az akaróké, nem a törekvőké, hanem a rászorulóké Isten Róm. IX. Ez a kehely az újszövetség az én vérem által mely értetek kiontaték Luk. 20. Az üdvösség kelyhe, melyet dicsőítünk: Krisztus vérenek közönsége Kor. 10. 16. (Ford. Dienes Dénes.) (Tamás 2015: 196.) (5. kép)

A kannák díszítése • A négy kanna közül hármat ismerünk teljes valóságában, az elsőként bemutatott ónodi kannáról ugyanis csak rajz maradt fenn (Myskovszky 1885: III. tábla).

Bár az eddigi említésekben az szerepel, hogy az ónodi kanna kissé tér el a másik három edénytől, összevetve rajzát a fényképekkel, megállapíthatjuk, hogy szembetűnő különbségek láthatók. Formai tekintetben csupán a palást formája egyezik, mindegyik edényen hatkaréjos megoldású, amelyet alul az ugyancsak hatkaréjos talp felett vízszintes domború levélsoros elem választ el a függőleges résztől. A felnyitható fedél az ónodi kannán kúpos indulás után behúzott, majd lapított gömbölyű, széles tárcsarészen emelkedik a gyűrűs, szőlőfürthöz hasonló fogantyú. A fül S alakú, felül kettős, alul egy csigaindában végződő. A billentő felül kör alakú elemmel kapcsolódik a fedélhez, tetején csigainda.

A másik három edényen a hengeres, karéjos testet alul vízszintes karéjos, csipkés lemez tagolja. A fedél hasonlóan hatcikkelyes, alul a karéjos lemezzel lezárt. Közepén babérkoszorúval szegélyezett sima kör. A fül négyszögletes, kérdőjel alakú, kissé keskenyedő.

Díszítése: azonos bennük, hogy mindegyik palástot hat függőleges, három domború díszítésű és három sima mező tagolja. A domború mezőkben szárnyas női félalak akantuszlevelek közül kiemelkedve, mindkét vállán lecsüngő levélfüzér, rajtuk két lehajló tulipán. A díszítmény becsavarodó veretdíszekben folytatódik, alul bimbóval. A fül melletti mező ferde sávós díszítésű. A talp feletti sávban hét nyújtott gyöngy között groteszk fej. A domború talpon hegyes levélsor.

Az ónodi kannán a díszes mezők közötti sima sávon vésett díszítéssel sima pajzsban Rákóczi címer, rajta korona, felette felirat, alul szalagcsokorral átkötött koszorú fogja körül. A fedélen két fülkagyló és stilizált növényi elemek váltakoznak. A fülön dús öntött díszítmény, női herma, akantuszlevelek, alatta gyöngysor, a billentőn rozetta, felül grotteszk fej.

A másik három kannán a domborműves sávok hasonló elemekből állnak, a sima poncolt sávokban a címerek két változatban jelennek meg, a mádi és az újhelyi kannán együtt szerepel Rákóczi és Erdély címere, míg a tolcsvain csak Rákóczi címer látható. Emellett elhelyezésük is különböző, a tolcsvain az egyik mező legfelső részén véste a mester a Rákóczi címert, a másik sima mezőben látható a Bibite és a Non volentis szöveg, a másik kettőn az igék a címerek alatt és felett láthatók. A további feliratok elhelyezésénél mindhárom esetben a *Hoc poculum...* felül, a *Poculum...* kezdetű az edény alsó sávjában került elhelyezésre.

A fedélen a mádi és a tolcsvai kannán babérkoszorúban sima kör alakú mező. Kérdőjel alakú, szögletes fülükön felül női herma kisebbedő érmesorba helyezve.

Az újhelyi kupa a formai hasonlóságok mellett az előző két edénnyel összevetve bizonyos eltérést is mutat. Azonnal szembeütő a fedélen a babérkoszorúra helyezett bimbó alakú fogó, amelyet nem találunk a másik két kannán. A díszítésben a kettős tagolású talpon az alsó levélsor feletti homorúan emelkedő sávban a mádi és a tolcsvai kannán a függőleges sávos és csigás díszítésű mezők elhelyezkedése más, itt a három domborított díszű, magas sáv alatt láthatók, szemben a másik kettővel, amelyeken a sima poncolt, feliratos sávok alatt vannak a csigás mezők. Az eltérés okaként esetleg gondolhatunk az említett javításra.

*

Összevetve megállapíthatjuk, hogy igen nagy a hasonlóság a kannák köztük. A feliratok megegyező volta mellett a három kanna a díszítésben is közel áll egymáshoz, mindezek alapján feltételezhető, hogy készítésük időpontja is egybeeshet. Bunta említi, hogy Kolozsváron már a 16. században többször szólnak a feljegyzések kupákról, kupácskákról, amelyek virágosak, cápásak, kívül-belül aranyozottak voltak. Szerinte a város által adományozott ötvösművek között nagy számban készülhettek ezek a formák. Vélhetően ezek sorába tartozhattak ezek a fejedelmi ajándékok is. (Bunta 2001: 93–94.)

A nagy hasonlóság ellenére az egyes részletek, díszítőelemek kialakítása minden esetben eltérő. Így felvetjük, hogy mindegyik edényt más mester készíthette azonos mintakép alapján.

Az 1636-tól kezdődő időszakban 15 kolozsvári ötvös nevét ismerjük, így jelenleg még feltételesen sem tudjuk mesterhez kapcsolni a kannákat. A Kőszeghy által megnevezett Andreas Hunyadi a három kanna készítőjeként nagy valószínűséggel nem vehető számba. A sátoraljaújhelyi kannával kapcsolatban említett ifj. Filstich Lőrinc, bár kora szerint és a kolozsvári ötvös céhben betöltött fontos szerepe, valamint Rákóczival való kapcsolata alapján felmerülhet, mint lehetséges alkotó, de erre ismét nincs bizonyíték.

A jelenleg ismert edények között a karéjos oldalú, domborított, virágos díszítményekkel ellátottakat Bunta 1641 után készültnek nevezte. Ezt a vélekedést kell kiigazítanunk, mivel a most bemutatottak feltehetően 1636-ban készülhettek.

Mivel a kolozsvári ötvösöktől a céhtől jelentőségével szemben kevés tárgyi anyagot ismerünk, feltételezett itteni készítésük mellett jelentőségüket növeli, hogy a tolcsvai kanna évszáma lehetőséget ad ezen tárgycsoport készítésének szűkítéséhez.

SZAKIRODALOM ÉS FORRÁSOK

- Benedek Sándor
1971 *A Magyarországi Református Egyház istentiszteletének múltja*. Teleky Béla Órisziget, Debrecen.
- Bobrovszky Ida, B.
1980 *A 17. századi mezővárosok iparművészete (Kecskemét, Nagykőrös, Debrecen)*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bunta Magdolna
2001 *Kolozsvári ötvösök a XVI–XVIII. században*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.
- Dankó Imre
1999 *Takács Béla élete és munkássága*. Tiszántúli Református Egyházkerület-Debreceni Református Kollégium, Debrecen
- Dienes Dénes (szerk.)
2001 *Isten Anyaszentegyházának emlékezetire... Református Egyházlátogatás a Borsod-Gömör-Kishonti egyházmegyében 1753–59, 1764*. Sárospatak.
2008 *Zempléni vizitációk 1629–1671. Miskolci Csulyak István zempléni esperes és hivatali utódainak feljegyzései*. Sárospatak.
- Fekete Károly
2000 Csikesz Sándor professzor pályaképének vázlata (1886–1940). *Képes Kálvin Kalendárium 2000*. 82–83.
2013 *Heidelbergi Káté magyarázata. Hálaadásra vezető vizsgatalás 129 kérdés-feleletben*. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest.
- Kiss Áron
1881 *A XVI. századi magyar református zsinatok végzései*. Magyarországi Protestáns Egylet, Budapest.
- Kiss Erika
2008 Ötvösművek a 16-17. századi Magyarországon. In: Mikó Árpád – Verő Mária (szerk.): *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század)*. II. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 99–114.
- Kolba Judit
2004 *Liturgische Goldschiedearbeiten im Ungarischen Nationalmuseum 14–17. Jahrhundert*. (Catalogi Musei Nationalis Hungarici. Series Mediaevalis et Moderna, 1). Budapest.
- Kőszeghy Elemér
1934 *Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Mihalik József
1905 Régi magyar műkincsek. *Archaeológiai Értesítő* XXV. (2) 45–58.
- Mihalik Sándor
1959a Ungarischen Beziehungen des Glockenblumenpokals. *Acta Historiae Artium* VI. (1–2) 33–85.
1959b A magyar református egyházak harangvirágserlegei. *Egyháztörténet* 5. Református Egyház Egyetemes Konventje, Budapest, 263–283.
- Mikó Árpád
2011 *A reneszánsz művészet története Magyarországon*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest.
- Myskovszky Viktor
1885 *Magyarország középkori és renaissance stíli emlékei*. Kunstdenkmale des Mittelalters und der Renaissance in Ungarn. Bécs.
- Palotay Gertrúd
1942 A magyar református templomok úrasztali terítői. In: Kováts J. István (szerk.): *Magyar református templomok*. Betüvetés Könyv- és Lapkiadóvállalat KFT., Budapest, 289–342.
- Radvánszky Béla
1986 *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. II. Helikon Kiadó, Budapest.

Szalay Emőke, P.

2001 *A debreceni ötvösség*. Ethnica, Debrecen.

2004 *Ónedények a kárpátaljai református gyülekezetekben*. Magyar Református Egyház Zsinata Gyűjteményi Tanács, Debrecen.

2010 *Úrasztali és keresztelőedények a Tiszáninneni Református Egyházkerület Zempléni Egyházmegye gyülekezeteiben*. Magyar Református Egyház Zsinata Gyűjteményi Tanács, Debrecen.

2013 *Református egyházművészet*. Magyar Református Egyház Zsinata Gyűjteményi Tanács, Debrecen.

2015 *Úrasztali és keresztelőedények a Tiszáninneni Református Egyházkerület Borsod-Gömöri Egyházmegye gyülekezeteiben I–II*. Borsod-Gömöri Református Egyházmegye, Bőcs.

2017 *„Az Írás ívóeszközről beszél...” I*. Magyar Református Egyház Zsinata Gyűjteményi Tanács, Debrecen.

2018a *Úrasztali és keresztelőedények a Tiszáninneni Református Egyházkerület Abaúji Egyházmegye gyülekezeteiben I–II*. Abaúj Református Egyházmegye, Encs.

2018b *„Az Írás ívóeszközről beszél...” II*. Magyar Református Egyház Zsinata Gyűjteményi Tanács, Debrecen.

2019a *„Az Írás ívóeszközről beszél...” III*. Magyar Református Egyház Zsinata Gyűjteményi Tanács, Debrecen (megjelenés alatt).

2019b *„Vevé a kenyeret...”* Magyar Református Egyház Zsinata Gyűjteményi Tanács, Debrecen (megjelenés alatt).

2019c *Úrasztali és keresztelőedények a Tiszáninneni Református Egyházkerület Egervölgyi Egyházmegye gyülekezeteiben*. Eger (megjelenés alatt).

2019d *A református úrvacsoraosztás liturgikus tárgyai*. In: Barna Gábor – Fábíán Gabriella (szerk.): *Eucharisztia és Úrvacsora a magyarországi vallási kultúrában 1*. Szeged, 130–140.

Szilágyi Sándor

1875 *A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése*. Ráth Mór, Budapest.

1893 *I. Rákóczi György 1593–1648*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest.

Tamás Edit

2015 *Lorántffy Zsuzsanna fennmaradt tárgyi emlékei*. In: Tamás Edit (szerk.): *Lorántffy Zsuzsanna*. MNM Rákóczi Múzeum, Sárospatak, 137–253.

Tenke Sándor

1990 *A református vallás liturgikus tárgyaiból*. In: Gáspár Zsuzsa – Maros Donka (szerk.): *A hit asztala. Az áldozattól az istentiszteletig*. Officina Nova, Budapest.

Visegrádi József

1911 *Egyházi ötvösművek Zemplén vármegyéből*. II. *Múzeumi és Könyvtári Értesítő* 25. 8–14.

Weiner Mihályné

1971 *Ónedények*. Budapest.

CLENODIILE „GARDIANULUI BIBLIC”, PRINCIPELE GYÖRGY RÁKÓCZI I. ÎN BISERICILE REFORMATE DIN NORDUL UNGARIEI

Între vasele liturgice ale slujbei reformate se află potirul pentru vin. În prima parte a secolului al XVII-lea, și mai ales după alegerea lui ca principe al Transilvaniei, György Rákóczi I. a donat clenodii unui număr mare de congregații. Înainte de prezentarea obiectelor păstrate în orașele din nordul Ungariei, probabil piese ale orfevrăriei clujene, lucrarea de față oferă a schiță a slujbei reformate, dar și a cercetărilor de artă bisericească reformată care au pornit la sfârșitul secolului XX.

THE SACRAMENTAL WINE CHALICES OF THE „BIBLE GUARDIAN” PRINCE GYÖRGY RÁKÓCZI I.

The liturgical vessels of the Reformed Communion include the wine chalices. In the first half of the 17th century, especially after his election as prince of Transylvania, György Rákóczi I. honoured several churches with sacramental vessels. Before the introduction of the goldsmith works preserved in the market towns of the Rákóczi estates in Hungary, presumably made in the shops of Cluj, the presentation briefly introduces the process of lord's supper, and the researches of reformed church art that started at the end of the 20th century.

KÉPEK

1. Csók István: Úrvacsora. Magyar Nemzeti Galéria

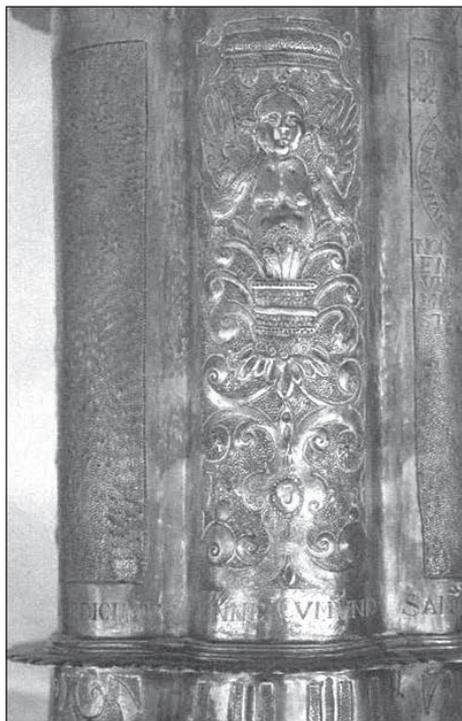
2. Ónodi kanna

3. Mádi kanna

4a-b. Tolcsvai kanna, 1637

4c-f. Tolcsvai kanna, 1637

5. Sátoraljújhelyi kanna

JÁNOS
TÁRSASÁG